

Historisch-maatschappelijke analyse Industrie- en technologiebeleid

Beleidsterrein:

Industrie- en technologiebeleid, 1945-2001

Deskundige:

prof.dr. E. Homburg, bijzonder hoogleraar in de geschiedenis van de wetenschap en techniek en hun onderlinge samenhang, aan de faculteit Cultuurwetenschappen, capaciteitsgroep Geschiedenis, Universiteit Maastricht

Werkwijze:

Aan de heer Homburg is de afbakening en het actorenoverzicht van het RIO *Innovatie gesubsidieerd. Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de overheid op het beleidsterrein industrie- en technologiebeleid, 1945-2001* (concept 2005) alsmede het vragenformulier HMA toegestuurd.

Datum:

Op 28 oktober 2005 is op het Nationaal Archief een interview gehouden met de heer Homburg aan de hand van het vragenformulier HMA.

Historisch-maatschappelijke analyse (HMA)

Algemene opmerkingen over de afbakening en het actorenoverzicht

Het energiebeleid en de organisatie TNO missen in de afbakening en het actorenoverzicht. De heer Homburg heeft er begrip voor dat er bij de afbakening van de verschillende beleidsterrein dergelijke keuzes zijn gemaakt, maar maakt daar de volgende kanttekening bij:

- Een organisatie als TNO wordt bij het industriebeleid vanuit een ander gezichtspunt bekeken (namelijk als onderdeel van het technologiebeleid) dan bijvoorbeeld vanuit het wetenschapsbeleid.
- Dit zelfde geldt voor het energiebeleid. Bij het industriebeleid draait het op dit gebied voornamelijk om kernenergie en aardgaspolitiek terwijl dat bij een ander beleidsterrein anders bezien kan worden (bv. de rol van aardgas bij de oprichting van stikstofkunstmest-, methanol- en aluminiumfabrieken). Historisch gezien horen TNO en het energiebeleid dus ook thuis bij het industrie- en technologiebeleid. De heer Homburg begrijpt dat de verdeling/afbakening van onderwerpen op beleidsterreinen een moeilijke kwestie blijft.

De rol van het ministerie van Koloniën is op het gebied van industriebeleid (in Nederlands-Indië, met implicaties voor Nederland) ook groot geweest. Deze invloed beperkte zich hoofdzakelijk tot de periode voor de Tweede Wereldoorlog.

Volgens de heer Homburg is in de inleiding van het RIO, in paragraaf 2.4.1 *Jaren zeventig en tachtig* van Hoofdstuk 2 (op bladzijde 9) niet de heer Peijnenburg de toenmalige Minister voor Wetenschapsbeleid maar de heer Van Trier (m.b.t. tot het indienen van de Innovatienota).

Welke ontwikkelingen hebben zich voorgedaan op het beleidsterrein, en wat is het belang daarvan?

In de bestaande literatuur wordt veelvuldig verwezen naar de acht Industrialisatienota's die vanaf 1949 tot en met 1963 zijn verschenen. Het is duidelijk waarneembaar dat in deze nota's de accenten in het industrie- en technologiebeleid verschuiven:

- In de jaren 1945-1947 is er sprake van voornamelijk specifiek industriebeleid, gericht op kunststoffen en farmaceutie;
- Na 1947 ontstaat langzaam een omslag naar een beleid gericht op basisindustrieën, zoals zwaar metaal en olieraffinaderijen, en lokatiepolitiek, die voornamelijk is geconcentreerd op Zuid-Limburg en Groningen. Ook wordt gebruikgemaakt van prijsinstrumenten, zoals belasting en kredieten. Generieke effecten op de industrie worden voor het eerst van belang geacht;
- In de jaren '50 is het industriebeleid vooral gestoeld op ruimtelijk beleid;
- Rond 1960 maakt het beleid een omslag naar energiepolitiek, gericht op kernenergiebeleid en aardgaspolitiek.
- Het huidige industriebeleid vindt zijn oorsprong in de late jaren '70, en is vooral gericht op technologie en dan voornamelijk biotechnologie en microelectronica.

Welke zaken/ontwikkelingen/gebeurtenissen missen?

Er ligt in de afbakening en het actorenoverzicht een bovenmatig accent op de periode na 1990. De periode vóór 1990 blijft ten onrechte onderbelicht

Hetzelfde geldt voor de beschrijving van de instituties in de actorenlijst, er is een te zwaar accent gelegd op de laatste 15 jaar. Voor de periode van vóór 1985 zijn er veel lacunes.

Ook ontbreekt een vermelding van of een verwijzing naar de heer G.A. Kohnstamm. Deze heeft in de periode vlak voor en direct na de Tweede Wereldoorlog als eerste de aanzet gegeven tot het opzetten van een aantal belangrijke diensten bij het ministerie van Economische Zaken op gebied van het industriebeleid. Deze diensten waren min of meer het startpunt van het industriebeleid en gingen nog vooraf aan het vaak aangeduide startpunt, de eerste industriële nota van Van den Brink uit 1949.

Daarnaast wordt in het RIO te weinig aandacht besteed aan het spanningsveld tussen de *Innovatienota* (1979) en de *Sectornota* (1979). Er zou een betere balans tussen moeten zijn.

Hoofdpijnen en belangrijke organisaties

Verder is de heer Homburg van mening dat een aantal hoofdpijnen van beleid op het beleidsterrein Industrie- en technologiebeleid en een aantal belangrijke organisaties onvoldoende naar voren komen in de hem toegestuurde afbakening en het actorenoverzicht, terwijl zij van groot belang zijn geweest voor het na-oorlogse Nederlandse industriebeleid.

Jaren '40-60:

- De staatsdeelnemingen aan DSM.
- Infrastructuur is in deze tijd van belang, maar een groot project zoals de Leidingnetwerken lijkt niet aan de orde te komen (speelt vooral in jaren 60 (en 70)).
- Centraal Instituut voor de Industrialisatie (CIVI) wordt niet vermeld in het actorenoverzicht. Het CIVI was een koepelorganisatie van Economisch-Technologische Instituten (ETI's), en daarnaast een uitvoeringsorgaan. Het CIVI heeft tot 1960 bestaan en interessante nota's geschreven;

- de Marshall-hulp: deze hulp werd o.a. gebruikt om een inhaalslag te maken om de productiviteit van de Nederlandse industrie te verhogen. Hierbij diende Amerika als voorbeeld;
- het programma van de Contactgroep Opvoering Productiviteit (COP) (onderdeel van Marshall programma);
- de kunststofcommissie (ca. 1946);
- de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OECD), een buitenlands orgaan dat veel contact had met ministerie van Economische Zaken en veel invloed op het beleid had;
- Infrastructuur:
 - De havenuitbreiding, zoals de ontwikkeling van de Europoort en het Botlek-gebied;
 - De vestiging van de staalindustrie in het Botlek-gebied, de overheid bemoeit zich met de verspreiding van het soort bedrijven;
 - de verdere ontwikkeling van de Rotterdamse Haven;

de ontwikkeling van Schiphol.

Jaren '70:

politiek van algemene instrumenten: Wet Investeringsregeling (WIR) en Technische Ontwikkelingskredieten (TOK).

infrastructuur: rol van het ministerie van Economische Zaken bij de aanleg van leidingnetwerken voor Nafta en Etheen.

Daarnaast veelal ad hoc-beleid ten aanzien van het ondersteunen van industrietakken.

Algemeen:

Industriesteun aan Fokker, RSV, DAF en OGEM (Indische industrie maatschappij);

Zo ging vanaf de jaren '60 een gigantische stroom geld vanuit het ministerie van Defensie naar DAF. In het opereren van de overheid tegenover DAF komen allerlei elementen van industriepolitiek samen.

Vanaf de jaren '80 vindt er bij deze industriesteun een omslag plaats naar een meer integrale politiek.

Hierbij is een interessante vraag voor onderzoek waarom deze zelfde overheidssteun er voor de textielindustrie en de mijnen niet was (beide gesloten nl. in jaren '60).

In de jaren '60 werd geen overheidssteun gegeven aan de Twentse industrie. Dit leidde tot sluiting van deze bedrijfstak. Deze sluiting vormde een belangrijke vooral mentale omslag in het industriebeleid. Hierna kwam de nadruk te liggen op het stimuleren van kennisintensieve industrieën.

De rol van de ministeries van Economische Zaken en Defensie bij de scheepsbouw in het algemeen en bij militaire projecten in het bijzonder, zoals steun aan duikboten.

De rol van staatsdeelnemingen als onderdeel van het industriebeleid. Hierbij moet dan bijvoorbeeld worden gedacht aan DSM. Dit bedrijf werd door de overheid gebruikt als een soort uitvoeringsorganisatie van haar industriebeleid (bv. DSM-dochter Energie Beheer Nederland in de aardgassector).

De commissie Rathenau (1979-1980) Deze commissie werd opgericht omdat er discussie was over het feit of de automatisering (ontwikkeling van de micro-elektronica) doorgezet moest worden, terwijl dit leidde tot een vermindering van de werkgelegenheid in de industriële sector.

Hierbij is een interessante vraag voor onderzoek of de kritiek van de vakbonden invloed op het automatiseringsbeleid heeft gehad.

Rathenau Instituut: In 1986 werd het Rathenau Instituut (aanvankelijk Nederlandse Organisatie voor Technologisch Aspectenonderzoek) als adviesorgaan van het parlement

opgericht. Dit instituut onderzoekt de gevolgen van technologische vernieuwingen op de samenleving, de maatschappelijke impact ervan.

Octrooi-politiek: Dit is bij uitstek een onderdeel dat valt onder het technologiebeleid. Het gevoerde octrooibeleid heeft gevolgen voor het industrie- en technologiebeleid. In dit verband zijn van belang:

- o de kwestie betreffende de nationalisatie van de Duitse octrooien na de Tweede Wereldoorlog. Door de rijksoverheid is hiervoor een beheersinstituut opgericht;
- o de Octrooiraad;
- o de huidige ontwikkeling richting een Europees octrooi;
- o de recente discussie over octrooien voor genetische materiaal en biotechnologie.

Verdere literatuur

In de literatuurlijst ontbreekt het werk van P.E. de Hen, *Actieve en re-actieve industrie-politiek in Nederland: de overheid en de ontwikkeling van de Nederlandse industrie in de jaren dertig en tussen 1945 en 1950* (Amsterdam 1980), een zeer belangrijke studie op het gebied van het industriebeleid. Dit boek is vooral van belang vanwege de link die erin wordt gelegd tussen de voor- en de na-oorlogse geschiedenis.

Daarnaast wijst de heer Homburg op het proefschrift van W.J. Dercksen, *Industrialisatie-politiek rondom de jaren vijftig* (Assen 1986). [Deze titel is reeds opgenomen in de literatuurlijst.]